

Asia: VN/16552/2022

Arviomuistio lautamiesten valintatavasta

Lausunnonantajan lausunto

1. Pitäisikö lautamiesten valintatapaa muuttaa nykyisestä? Miksi?

Lautamiesten poliittinen valinta kunnallisvaalien jälkeen ei sovi riippumattoman tuomarin valintatavaksi. Erityisesti ongelmana on se, miltä valinta nyt näyttää. Harvemmin, mutta kuitenkin joskus, lautamiesten valintavan vaikutus näkyy käytännössä heidän tehtävässään toimiessaan – mutta kaikilla kansalaisilla olisi omat arvonsa ja arvionsa tuomarina siitä riippumatta, ovat he puoluepoliittisesti sitoutuneita. Tärkeintä onkin, että tuomioistuinten lautamiehissä, jos heidät säilytetään, olisi edustettuna mahdollisimman moninainen kansalaisten kirjo, joka sekin voi olla yksi peruste uudistaa valintajärjestelmää.

Arviomuistiossa kuvattu Ruotsin malli on (ainoa) vaihtoehto, jos merkittävämpään valintatavan muutokseen ei ole poliittista tahtoa ja varsinkaan – kuten asianlaita valitettavasti todennäköisesti on jatkossakin - resursseja tuomioistuimissa ja Tuomioistuinvirastossa.

2. Jos lautamiesten valintatapaa muutetaan, kenen pitäisi nimetä lautamiesehdokkaat? Miksi?

Voisi myös olla niin, että nimittäminen tapahtuisi lautamiehiksi ilmoittautuneista suoraan, ilman ehdokasasettelua. Mietittäväksi tietenkin tulee se, mistä lautamiesehdokkaat saadaan ilman ns. poliittisten tahojen kanavaa. Avoin haku, jossa on omat riskinsä ja eritoten työllistävyytensä nimittävälle taholle, ei sulje pois myös poliittisten toimijoiden ja muiden aktiivien vaikutusta lautamiehiksi hakeutumiseen. Tulisi toisaalta miettiä, voidaanko poliittista kanavaa täydentää jollakin tavalla siten, että myös sellaisia kansalaisia, jotka eivät tule ”poliittiseen tutkaan” voitaisiin saada ehdolle lautamiehiksi. Kysymys myös kuuluu, onko oikeastaan alueellisesti esimerkiksi Kainuussa mitään muuta tahoa kuin kunnalliset viranomaiset, joiden kautta ehdokkaita voidaan alueella saada, järjestäytyneesti ja riittävästi.

Käräjäoikeuksilla ei ole resursseja hoitaa ehdokasasettelua, joka luontevimmin isommassa uudistuksessa lankeaisi Tuomioistuinvirastolle, jolle tulisi antaa tätä varten riittävät resurssit.

Erillistä elintä lautamiesten valintaa varten tuskin kannattaa luoda.

3. Pitäisikö lautamiesten mahdollinen rikostausta selvittää ennen kuin heidät voitaisiin nimittää tehtäväänsä? Jos, niin kenen pitäisi tällainen selvitys tehdä?

Lautamiesten tausta tulee selvittää turvallisuusselvityksellä. Rikosrekisteririkosten lisäksi toistuvilla ja/tai tietynlaisilla sakkorikoksilla on merkitystä lautamiehen sopivuuteen toimeensa ja myös juttukohtaisen esteellisyyden kannalta, mitä lautamiehet eivät välttämättä ole itse aina ymmärtäneet.

Mikäli ehdokasasettelu olisi Tuomioistuinviraston tehtävä, se voisi myös keskitetysti huolehtia taustaselvityksestä.

4. Jos lautamiesehdokkaista olisi enemmän kuin lautamiespaikkoja, kenen pitäisi valita lautamiehet asetettujen ehdokkaiden joukosta? Miten valinnan pitäisi tapahtua?

Ehdokkaista tulisi olla enemmän kuin voidaan nimittää. Nimitysehdotuksen tekevä taho, joka voisi olla Tuomioistuinvirasto, suorittaisi viime kädessä arvonnalla kelpoisista ehdokkaista, ellei pystytä luomaan kriteerejä, joilla mm. sukupuoli, ikä ja muut tekijät voidaan huomioida läpinäkyvästi. Käräjäoikeuksilla ei ole resursseja huolehtia lautamiesten valintaprosessista eikä niiden ehkä tulisikaan ottaa osaa tähänkään osaan prosessia.

5. Jos lautamiesten valintapäättämistä muutetaan, kenen pitäisi nimittää lautamiehet? Miksi?

Nimittävän tahon olisi perusteltua olla tuomioistuin, jolloin parhaimmaksi vaihtoehdoksi valikoituu hovioikeuspiirin hovioikeus. Nimityspäätös olisi pitkälti muodollisuus, joskin hovioikeus voi esimerkiksi harkita turvallisuusselvityksessä esille tulleiden seikkojen merkityksen lautamiehen nimittämiseksi. Tällaiseen osaan uudistusta ei liittyisi ilmeisesti merkittävää resurssitarvetta.

6. Muita kommentteja arviomuistiosta?

Arviomuistio on kiitettävän selkeästi ja tiiviisti laadittu. Jatkotyö valintatavan suhteen on tietenkin tarpeen, kuten myös ja erityisesti lautamiesjärjestelmän kokonaistarkastelu. Kainuun käräjäoikeuden kokemukset lautamiehistä eivät ole negatiivisia ja pienessä yksikössä lautamiehet ovat selvästi tarpeellinen tuomariresurssi. Toisaalta on kuitenkin kysyttävä, mitä hyötyä lautamiehistä on tai edes voi olla ratkaisutoiminnassa. Järjestelmässä on keskusteltavaa monessa suhteessa, kuten nytkin lausuntopalautteesta ilmenee.

Rinnemaa Jyrki

